

Smaastykker.

3.

Lidt Mere om Moldenhawers diplomatiske Mission til Spanien.

Af E. Gigas.

Siden min Afhandling om D. G. Moldenhawers Underhandling i Spanien 1786—87 („En theologisk Professors diplomatiske Mission“) blev trykt i dette Tidsskrift, er der uformodet fremkommet et Par Haandskriftskilder, som kaste Lys over enkelte Punkter af hans Sendelses Historie.

Det ene Dokument stammer fra det oftere omtalte, adsplittede Schimmelmansske Arkiv og er nylig kommet ind i det kgl. Bibliotheks Manuskriptsamling; tidligere var det i Forlagsboghandler O. B. Wroblewski's Autografsamling. Det er en af Moldenhawers Rapporter fra Madrid til E. Schimmelman, dateret „Copenhagen[!] d. 9. Nov. 1786“, altsaa fra Sendelsens første Tid. Man vil erindre, at Udsigten til et godt Resultat af Underhandlingerne netop dengang syntes Moldenhawer lovende, og denne Skrivelse er da ogsaa fuld af Tillid til Fremtiden og optimistisk i sin Tone. Han understreger den Betydning, Grev Campomanes' Anbefalinger have haft for ham. Dem var det, han har at takke for, at han saa sig henvist til at forhandle „just med den Mand, hvem jeg allerede saa langt borte fra plejede at se hen til med Haab; han der er i Besiddelse af en virksom og vidt omfattende Aand, udstrakt Bekendtskab til alle Mænd hvis Ord har Vægt, og som fuldtud kender og udøver den Kunst at lede Andre efter sine Ønsker og Hensigter og at erstatte enhver Støtte, der falder fra, med ny Fordel; han som med største Villighed laaner nye Planer Øre og selv ivrer for at støtte dem i samme Grad, som hans

forskende Blik øjner Sandsynlighed for at finde den offentlige Virksomhed for patriotiske Formaal belønnet ved hemmelig Tilfredsstillelse af Egennytte. Deres Excellence vil vistnok i disse faa Træk ikke undlade at faa et Indtryk af Don Francisco Cabarrus' Karakter". — Cabarrus var det da ogsaa, som efter adskillige mundtlige Forhandlinger anmodede ham om et skriftligt Indlæg til det filippinske Kompagnis Direktion: han skulde nok støtte det paa bedste Vis. Nu var Moldenhawer ifærd med at udarbejde det, tilligemed en Skildring af de danske Guinea-Porter, hvorom Talen var; i denne vilde han mere lægge Vægten paa hvad de kunde blive til end paa Beskrivelsen af deres nuværende Tilstand. Til Ækvivalentet havde han ikke gjort den fjerneste Hentydning, og naar man i mundtlige Samtaler havde villet vide noget derom, drejede han altid af saa forsigtigt som muligt. Naar Tiden dertil var moden, vilde han — lader det til — først tale i al Fortrolighed til Cabarrus om Krabben-Eiland. — Moldenhawer henstiller til sin Minister, om det hidtil Opnaaede kan berettige ham til at ansøge om Forlængelse af hans Permission. Han bemærker, at i videnskabelig Henseende er Rejsen af endnu større Betydning for ham end hans første, „og en Universitetslærer skal jo dog ikke blot undervise, men ogsaa skrive". Af følgende Ord synes det at fremgaa, at man ved Universitetet ikke var rigtig tilfreds med hans Fraværelse; ialtfald at han mente at have Grund til at tro dette. „Imidlertid frygter jeg for, at alle mine Forsikringer om den bedste Anvendelse af min Tid mindre ville formaa at retfærdiggøre min Fraværelse ud over den forlængede Termin, end en vis kollegial Elskværdigheds Antydninger at give den et Skin af Pligtforglemmelse¹⁾, naar jeg ikke skulde være saa heldig at kunne takke Deres Excellence

¹⁾ Man kunde jo her tænke paa en Universitetskollega, der var mindre velstemt mod Moldenhawer og sværte ham paa højere Steder; men da Kirstein under 9. Dec. taler om „det Sted der angaar Dr." i et Privatbrev fra Professoren til ham selv, gælder den fjerne Hentydning her maaske ligeledes Dreyer — som Moldenhawers diplomatiske Kollega. Slg. Hist. Tidsskr. 8. R. I, S. 23.

for en uforglemmelig Velgerning, nemlig at skaffe den Overbærenhed tilveje, som jeg trænger til". I samme skruede Stil, der endda klinger mere søgt og indviklet paa Tysk, erklærer han højtidelig, at saasnart han har opfyldt sin Pligt med Hensyn til det ham betroede Hverv, vil intet være ham kærere end at ile tilbage til sine Embedspligter. Ogsaa hvad hans Udgifter under Spaniensopholdet angaar, haaber han at finde naadig Imødekommenhed hos Schimmelmänn, ifald det skulde gaa galt med Underhandlingen. Forøvrigt beder han Schimmelmänn om at meddele ham sine Ideer; selv spørger han Greven, om det ikke vil være næsten for højmodigt af Danmark at nøjes med et Afkald paa nogle spanske Fordringer til Gengæld for sine tre guineiske Forter. „Ifølge visse henkastede (entfernten) Ytringer turde Tilladelsen til aarlig at udføre (zur jährlichen Ausfuhr von) 1 Million Pjaster til Danmark ikke koste uovervindelige Vanskeligheder". Og overhovedet vilde maaske ogsaa andre gode Handelsforbindelser med det filippinske Kompagni kunne bringes istand.

Det ses af Schimmelmännns Svar (fra 9. Dec.), at han har drøftet disse Forslag, navnlig det om en vis stipuleret Udførsel, men at Tidsomstændighederne ikke synes ham ganske belejlige til deres Realisation¹⁾. —

I en Pakke, som indtil for kort siden har været i Udenrigsministeriets Arkiv, men nu er i Rigsarkivet, og som bærer Paaskriften „Negociation wegen Isle de Bique oder Krabben Eyland 1762. 1763. 1764. imgleichen eine Korrespondenz mit Rusland in 1781 und 1782 gedachte Inseln wie auch Las Schaffarinas betr.", findes flere Papirer vedrørende Sendelsens Historie, uagtet den anførte Paaskrift ikke siger dette²⁾.

Først træffer man paa en Promemoria fra Schimmelmänn til A. P. Bernstorff, af 23. Jan. 1787 (Tysk, med Kirsteins Haand). Den giver i korte Træk en Oversigt over Sagens Forløb til Dato, nævner udtrykkelig Professor Moldenhawer som den

¹⁾ Slg. Hist. Tidsskr., anf. Sted.

²⁾ Jeg har at takke Hr. Arkivsekretær Grove for venlig Meddelelse herom.

Mand, hvem den var betroet, dengang han ønskede at foretage en ny Rejse til det Land, hvis Forhold han kendte saa godt, og den bygger specielt paa hans Indberetning af 18. Dec. 1786, hvoraf et Resumé gives. Finansministeren beder nu sin Kollega Udenrigsministeren snarlig at udvirke den fornødne kongelige Resolution og Bemyndigelsen til Afstaaelse af Forterne (mod Spaniens Opgivelse af Kravet paa den vestindiske Ø), overensstemmende med det filippinske Kompagnis udtalte Ønske. Han berører Anlægget af Fæstningsværker paa Krabben-Eiland som det Punkt, der mest giver Anledning til Indvendinger fra spansk Side. „Professor Moldenhawer har rigtignok foretaget Rejsen til Spanien paa egen Bekostning; men paa Grund af hans forlængede Ophold har jeg dog maattet aabne ham en Kredit i Cadiz, hvisaarsag jeg har at ansøge allerunderdanigst om kongelig Approbation“.

Skrivelsen er paategnet „Zur Vorstellung d. 2. Febr. 1787“. I samme Læg finder man Bernstorfs Koncept til den Bemyndigelse, som udfærdigedes med Kongens Underskrift¹⁾, samt — ligeledes med Bernstorfs egen Haand — Udkastet til et fransk Brev til Schimmelmänn, dateret 4. Febr. Man ser heraf, at Finansministerens Ytringer ligeoverfor Moldenhawer i Brevet til denne af 6. Febr. næsten Ord til ord hidrøre fra hans Kollega Udenrigsministeren. Det gælder baade om Schimmelmänn's Udsagn angaaende de engelske Krav paa Øen, Bemærkningen: at England for Tiden tager i udpræget Grad Hensyn til Spanien — for muligvis at fjerne det fra Forbundet med Frankrig —, og om det hollandske Kompagnis Fordringer paa et Areal af Guineakysten; ogsaa hvad der i Brevet til Moldenhawer fremsættes om Skanser paa Krabben-Eiland, Fornylelse af Kartellet angaaende Udlevering af bortløbne Negere m. m. Men det maatte understreges, hedder det, at Overenskomsten vedrørende Negerudleveringen var permanent, gældende for bestandig. „Fordelen er ganske vist gensidig; men det er yderst nødvendigt for en ny Koloni, der ikke er i Besiddelse af nogen større Garnison [thi en saadan burde Danmark

¹⁾ Slg. Hist. Tidsskr., anf. Bd., S. 30.

selvfølgelig ikke lægge paa Øen]. Uden det vilde den slet ikke kunne bestaa“. „Erhvervelsen af Øen Bique maa utvivlsomt anses som meget fordelagtig for Danmark“, ytrer Bernstorf. Men det vilde være at ønske, at man lod Spanien tydelig forstaa, hvorledes en absolut Afstaaelse til Danmark af Rettighederne vilde medføre, at Spanien satte sin Ære og Værdighed i Pant og følgelig maatte bidrage Sit til at værne Efterfølgerens Ret, ligesom Danmark paa sin Side kunde love at støtte den ny Besidder af Guineaforterne mod hollandske og andre Overgreb. Bernstorf beder Schimmelmänn instruere sin Udsending hvad dette Punkt angaar. Derefter læses Følgende, som jo ikke er uden Interesse: „Jeg ønsker ogsaa meget at faa at vide, naar Sagen er tilstrækkelig fremskreden til, at jeg kan tillade mig at orientere Kongens Minister i Madrid desangaaende. Man bør ganske vist ikke inddrage Nogen i en Underhandling, hvis gode Udfald maaske vil afhænge af den Form, man har givet den; men da Erhvervelsen af Øen Bique altid har været et Punkt i det danske Gesandtskabs Instrux, vil det være Hr. v. Dreyer en meget følelig Sorg, at han ikke har haft Del deri, og det er min Pligt at mildne denne saa meget som muligt for ham“. Bernstorf slutter med forbindtlig at udtale sin Glæde over, at en for Danmark saa vigtig Sag er i saa gode Hænder som Schimmelmänn. —

De øvrige, vedlagte Aktstykker angaa Moldenhawers Sammenstød med Dreyer, nemlig Professorens tyske Skrivelse til Schimmelmänn af 26. Marts 1787 og som Bilag: 1) Moldenhawers Brev til Dreyer af 24. Marts (Tysk, egenh. Kopi), 2) Dreyers til Moldenhawer 25. Marts (Fransk, Orig.), 3) Moldenhawers til Dreyer 26. Marts (Tysk, egenh. Kopi), 4) Dreyers andet Brev til Moldenhawer (Fransk, Orig.), 5) Efterskrift fra Moldenhawer til Schimmelmänn, 26. Marts (Tysk). Altsaa det Hele er blevet sendt til Udenrigsministeriet.

Sammenholder man den udførlige Originalskrivelse af 26de med det løse, ufuldstændige og vanskelig læselige Udkast, som ligger blandt de Moldenhawerske Papirer i det Kgl. Bibliothek¹⁾,

¹⁾ Slg. Hist. Tidsskr., anf. Bd., S. 35 ff.

faar man adskillige Enkeltheder opklarede. Om Turen ud til Pardo hedder det, at Dreyers „Raad“ blev „undervejs gentaget for hyppig med alle de af mig selv angivne Bestemmelser, til at Hr. Konferensraadens hemmelige Bekymringer kunde undgaa min Opmærksomhed. Desto mere levende blev mine Forsikringer om, at jeg stadig erindrede de Grænser, som vare foreskrevne mig, og den Fare der truede, ifald de overskredes“. Ved Audiensen hos Floridablanca sagde denne udtrykkelig til Moldenhawer: „De kan være aldeles sikker paa, at jeg skal meddele Dem skriftlig den Dag og Time, da jeg haaber at kunne underholde mig roligere med Dem“. Hvad det var for en Uforsigtighed, der nævnes i Moldenhawers Brevudkast, faar man tydelig Besked om i Renskriften. „I min først opblussende Glæde begik jeg den Uforsigtighed, ikke at iagttage nogen Tilbageholdenhed, da jeg meddelte Hr. Konferensraad v. Dreyer, hvem jeg mødte faa Skridt fra Palæet, disse Ytringer. De syntes i Begyndelsen at møde glad Deltagelse; men hans Indsluttethed og Tavshed paa Tilbagevejen gjorde mig betænkelig; der rørte sig dunkle Anelser hos mig, og deres Opfyldelse blev skrækkelig“. Næste Aften tilbragte Moldenhawer hos Campomanes, der ogsaa erklærede det for nødvendigt, at han udsatte sin Afrejse i nogle Uger, og atter lovede at støtte hans Underhandling paa det Kraftigste. „Hvad der ikke gaar idag, vil nok gaa let og sikkert imorgen“, sagde den spanske Statsmand flere Gange, med Eftertryk. — Beskrivelsen af Samtalen med Dreyer stemmer omtrent ganske med den i Kladden. Paa Professorens Spørgsmaal om, naar han kunde vente at faa Audiens hos Floridablanca, svarede Gesandten blot, at han kunde stole paa at faa en venlig og god Behandling. Hvis Dreyers sidste Udtalelser til Moldenhawer virkelig ere nøjagtig refererede i Skrivelsen og ikke altfor „serverede“, synes Gesandten unægtelig at have været vel grov imod ham. Moldenhawer var allerede ved at gaa, da han raabte til ham: „Slaver maa De handle med saa meget De kan og gider; De maa ogsaa gerne tuske Forterne bort mod et eller andet passende Ækvivalent i den vide Verden; kun Krabben-Eiland kan og maa De ikke sige et Muk om“.

Samme Dag (den 24de) var det, han tilskrev Dreyer. Brevet indeholder en ny, saare høflig formuleret Bøn om en skriftlig Erklæring: han beder meget om Forladelse for sit ubesindige „uskyldige“ Spørgsmaal under deres Samtale, men „gesamletes Nachdenken“, der hos ham maa erstatte Manglen af indsamlede Kundskaber, har nu afgjort bevæget ham til at fornye Anmodningen. Herpaa svarede Dreyer næste Dag afslaaende¹⁾. Moldenhawers Svar blev først skrevet den 26de, paa Grund af „Upasselighed“; det er ret højstemt, med O'er og Ak'er. Han takker Dreyer for den venlige Form i hans Skrivelse; men dens Indhold har rigtignok gjort hans Stilling endnu mere usikker, og hans Fremtidsudsigter endnu mørkere. En kongelig Befaling vilde det være ham en behagelig og kær Pligt at adlyde; men det „Raad“, Gesandten giver ham, har han efter Sædvane prøvet ligesom andre Raad og er kommen til den Overbevisning, at eftersom Dreyer hyller Grundene til det i „ehrwürdiges Dunkel“, er det ham umuligt at bringe dem i Overensstemmelse med „de klare Bogstaver“ i hans egen Instrux. „O! det er en Ulykke at være forladt af Venner og Raadgivere, at være i Landflygtighed, nogle Hundrede Mile fra dem; jeg forsikrer Dem, denne Ulykke har jeg første Gang følt siden igaar, men da ogsaa saa trykkende som den kan være“. Han skylder Sandheden at erklære, at ligesaa lidt som Dreyer havde faaet Ordre til at tage sig af Moldenhawers Anliggende, ligesaa lidt havde han selv faaet Befaling til at søge Hjælp hos den danske Gesandt. Det var Dreyers „patriotiske Tjenstiver“, der kom hans Ønsker imøde, og han besvarede, saa godt han kunde, hans „med Varme og Inderlighed“ udtrykte, skriftlige Tilbud med lejlighedsvis at røbe ham Enkeltheder af Underhandlingens Gang og særlig ved at iagttage al mulig Delikatesse. At han ikke i større Omfang havde henvendt sig til den danske Gesandt kom af, at han selv havde fri Adgang til de fortræffeligste og sikreste Kilder. Han beder Dreyer tilgive ham det frimodige Sprog; han fører — „efter Deres saa ofte gentagne Forsikringer maa jeg jo ære

¹⁾ Hist. Tidsskr., anf. Bd., S. 39 f.

Frimodighed som et fremtrædende Træk i Deres egen Karakter“. Hvis han blot havde at takke Gesandten for en eneste virkelig Tjeneste, hvorved Underhandlingen var blevet fremmet, vilde han føle sig lykkelig og hans Taknemlighed, „der Dank eines ohnmächtigen aber fühlbaren Mannes“, vilde ledsage ham til Graven. Men desværre har han ikke nogen Anledning hertil, og Dreyers Venlighed i Slutningen af hans Brev kan ikke hos Moldenhawer udlette den krænkende Erindring om den Hidsighed, hvormed han havde overfuset ham mundtlig.

Som tidligere sagt ¹⁾, indeholder Slutningen af Moldenhawers Rapport til Schimmelmänn en Række klagende og harmfulde Udbrud. Han er ikke blot vred paa Dreyer, krænkede og bitter, men tillige ængstelig og mistænksom overfor ham. Han er saa oprørt, at han ikke formaaer at fatte nogen Beslutning med roligt Overlæg. „Længselen efter mit Fædreland stiger nu til usigelig Heftighed; men endnu heftigere og pinligere er min Ærgrelse over, trods Anvendelse af alle mine Kræfter i næsten et halvt Aar, ikke at have bygget mere op, end et Magtsprog af Hr. Konferensraad von Dreyer kan ødelægge“.

Inden Professoren afsendte sin Rapport, modtog han Dreyers andet Brev, der — som før omtalt ²⁾ — er ret skarpt i Tonen; han sender det med som Bilag og ledsager det med en kort Billet til Schimmelmänn, hvori han henstiller til denne, om det virkelig kan betragtes som et Svar. Middagsindbydelsen havde han sagt Nej til, fordi den var „dem Herzen durchaus ungenieszbar“. Han kunde jo risikere at blive „mishandlet“ i Tjenerskabets Paahør, skøndt man dog ellers i vore kultiverede Tider begynder at lægge Baand paa Anlæg til raa Heftighed, selv ligeoverfor de ringeste Undergivne.

Følgende Ord: „Mig synes det paa høje Tid at afbryde en Korrespondance, hvoraf der aldeles ikke lader sig vente noget Udbytte, intet andet end et unyttigt Ordskifte“ have maaske givet Anledning til, at man holdt op med at skrive til Moldenhawer fra Kjøbenhavn. De sigte jo upaatvivlelig til

¹⁾ Hist. Tidsskr., 8. R. I, S. 41.

²⁾ Hist. Tidsskr., anf. Bd., S. 41 f.

hans Brevvexling med Dreyer; men, almindelig holdte som de ere, kunne de nok med lidt god Villie antages at gaa ud paa Professorens Korrespondance med Schimmelmänn. „Han mener jo selv, at Sagen er strandet, skriver ikke mere om den og rejser sin Vej, — altsaa skrive vi ikke mere til ham“, saaledes kunde man tænke eller ialtfald give til Paaskud. Nu veed man jo, at der var andre gode Grunde til fra dansk Side at standse Underhandlingen, nemlig det østersøisk-guineiske Kompagnis Ophævelse og Dreyers nye Forhandling med Florida-blanca i det danske Udenrigsministeriums Navn. Men trods alt maa det fastholdes: det var lidet hensynsfuldt mod Kompagniets Udsending at lade ham være i fremmed Land uden een eneste Efterretning hjemmefra siden Februar 1787.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Andet Bind af Prof. Hans Olriks *Absalon* (1909) staar paa Højde med første Bind, men har sin særegne Fortjeneste ved at skildre mange Sider af Absalons Liv og Virken, som ere mindre kendte, saaledes hans Styrelse af Kirken og Forhold til de mange reiste Kirkebygninger, hans Statsopfattelse og politiske Indgriben, hans Stilling til de lærde Studier og mange andre Sider af Aandslivet. Uvilkaarligt spørger man, om dog ikke det blot samtidige i for stærk en Grad er bleven betragtet som udstraalende fra Absalon, og om Tiden ikke var stor nok til, at netop mange arbejdede i de samme Spor og vare grebne af den samme Aand. Der sker heller ikke Saxo Ret, naar saa mange Udsagn af ham, endog om ældgamle Tider, betragtes som udgaaede af Absalons Mund, tilmed da paa den anden Side Forf. idelig overfor Saxo har en beskjærende Kritik paa rede Haand, der ofte synes lidt anstrængt (som typisk Exempel: Saxo har nok overdrevet de Danskes Sejr i Farvandet ved Rügen 1184, naar han fortæller, at af 500